

Боргова безпека України в умовах кризових явищ в економіці

Євтушенко Н.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди

Виноградня В.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди

У статті досліджено основні аспекти, пов'язані із забезпеченням боргового складника фінансової безпеки держави, зважаючи на кризові явища в економіці. За допомогою індикаторів боргової безпеки досліджено сучасний стан боргової безпеки України. Визначено напрями впливу заборгованості держави на економіку в цілому та запропоновано напрями її зміцнення в умовах складного взаємозв'язку між борговою політикою і ступенем фінансової стабільності держави. На основі узагальненого матеріалу окреслено основні напрями зміцнення боргової безпеки країни.

Ключові слова: державний борг, боргова безпека, боргові індикатори, фінансова безпека, бюджетна система.

Євтушенко Н.Н., Виноградня В.М. ДОЛГОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ В ЭКОНОМИКЕ

В статье исследованы основные аспекты, связанные с обеспечением долговой составляющей финансовой безопасности государства, учитывая кризисные явления в экономике. С помощью индикаторов долговой безопасности исследовано современное состояние долговой безопасности Украины. Определены направления влияния задолженности государства на экономику в целом и предложены направления ее укрепления в условиях сложной взаимосвязи между долговой политикой и степенью финансовой стабильности государства. На основе обобщенного материала обозначены основные направления укрепления долговой безопасности страны.

Ключевые слова: государственный долг, долговая безопасность, долговые индикаторы, финансовая безопасность, бюджетная система.

Yevtushenko N.N., Vinogradnya V.M. DEBT SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF CRISIS PHENOMENA IN THE ECONOMY

The article explores the main aspects related to ensuring the debt component of the state's financial security, taking into account the crisis phenomena in the economy. With the help of debt security indicators, the current state of Ukraine's debt security has been explored, directions for the impact of government debt on the economy as a whole, and directions for its strengthening have been suggested in the context of the complex relationship between debt policy and the degree of financial stability of the state. Based on the generalized material, the main directions of strengthening the country's debt security are indicated.

Keywords: public debt, debt security, debt indicators, financial security, budgetary system.

Постановка проблеми. За сучасних умов господарювання, коли відбувається постійне зростання зовнішнього та внутрішнього боргу країни, складність його обслуговування, дослідження питань щодо державного боргу як невід'ємного складника фінансової системи будь-якої країни світу є надзвичайно актуальним. Як показують світові події 2014–2016 рр., від успішності реалізації боргової політики залежить стійкість економічного розвитку держави, оскільки

реалізована державою бюджетна політика, організація валютного і податкового регулювання становлять основу фінансової системи держави. Для України проблема забезпечення боргової безпеки є однією з найбільш гострих в умовах політичної нестабільності та економічної невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед відомих авторів, що займалися дослідженням проблем боргової безпеки України, є дослідження таких вчених: О. Бара-

новського [1], В. Геєця [2], М. Єрмошенко [3], В. Козюка [4], Н. Кравчук [5], С. Марченко [6], В. Загорського [7], О. Футерко [8], Т. Богдан [9], О. Олійник [10].

Особливої уваги заслуговують наукові здобутки Т. Боголіб, яка зазначає, що особливістю української бюджетної системи є її повна залежність від світових фінансових інституцій, і щоб нейтралізувати цей негативний вплив, необхідний новий підхід (алгоритм) до збалансованості бюджетної системи України, в основу якого покладено нову індустріалізацію, новий інституційний розвиток, нове соціально розвинуте суспільство [11].

Вагомими науковими дослідженнями зарубіжних науковців, які визначають фінансову безпеку як здатність країни управляти ризиками у процесі соціально-економічного розвитку для гарантування того, що її фінансовому суверенітету нічого не загрожує, а фінансова система функціонує нормально, можна назвати праці Р. Манделла (1965) [12], М. Обсфельда (1996) [13], К. Рогоффа (2003) [14], Я. Тінбергена (2006) [15].

Провідні західні економісти Г. Вуд та В. Аллен (2006) [16] ототожнюють боргову безпеку з фінансовою стабільністю на макроекономічному рівні, зазначаючи, що основою фінансової безпеки у цілому є стабільність фінансової системи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення ролі боргового складника фінансової безпеки держави, аналіз показників та їх граничних значень у розрізі основних індикаторів боргової безпеки, оцінювання боргового навантаження держави з обґрунтуванням напрямів зміцнення боргової безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах розвитку світової економіки боргова політика стає невід'ємною частиною фінансової системи держави. Державні позики виступають одним з інструментів збалансування доходів та видатків державного бюджету, збільшуючи при цьому його можливості. Різке падіння величини золотовалютних резервів і державних стабілізаційних фондів, загострення дефіцитності бюджету, падіння бюджетного фінансування державних витрат, значне нарощування внутрішнього державного боргу становлять загрозу стійкості фінансової системи і призводять до зниження рівня боргової безпеки держави, що негативно впливає на економічну активність як у середньо-, так і в довгостроковому періоді. Для забезпечення боргової безпеки держави

необхідно детінізувати економіку, сприяти залученню іноземних інвестицій у реальний сектор економіки України, забезпечити сприятливі умови для ведення підприємницької діяльності та збільшення рівня споживання.

Сьогодні, враховуючи негативні тенденції кризових явищ в економіці, перед нашою державою гостро постали завдання створення адаптованої до сучасних вимог системи попередження фінансової небезпеки та розроблення заходів щодо забезпечення боргової безпеки держави.

Тож одним із головних чинників фінансової незалежності нашої держави є стан її фінансової безпеки, яка є складною багаторівневою системою із взаємопов'язаними елементами, де, на нашу думку, провідне місце відводиться борговій безпеці. Узагальнюючи досвід науковців, нами визначено, що у забезпеченні фінансової безпеки країни ключову роль відіграє боргова безпека, оскільки являє собою певний рівень зовнішньої і внутрішньої державної заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету та руйнуванням вітчизняної фінансової системи [17, с. 240]. У Законі України «Про основи національної безпеки України» визначено велику боргову залежність держави, зазначено критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргу, що загрожує національній безпеці [18].

Також можна зазначити, що для оцінки рівня боргового тягаря в державі вкрай є необхідним розмежування платоспроможності країни у широкому та вузькому розумінні [19, с. 332–341]. У ході дослідження нами виявлено, що для оцінювання боргового тягаря держави у світовій практиці використовується безліч показників-індикаторів і ще більша кількість їх граничних (порогових) значень. Це зумовлено різноманітністю методик, що використовуються для обрахунку, специфікою розрахунку й застосуванням показників.

Стан боргової безпеки країни визначають ефективно управління державним боргом, його обслуговування та розміри. У ході дослідження виявлено, що на рівень боргової безпеки впливає низка чинників [1]:

– стан нормативно-правової бази, на основі якої створюється боргова стратегія країни та регламентується формування та управління державним боргом;

– загальний обсяг і структура боргових зобов'язань за видами валют, умовами емісії, джерелами, дохідністю, а також строками їх погашення;

– розвиток боргових інструментів, наявних для використання за умов внутрішнього і зовнішнього запозичення, що дає змогу диверсифікувати ризики;

– офіційний курс валют та темпи зростання ВВП;

– система управління державним боргом, пов'язана з його обслуговуванням та погашенням;

– стабільність політичного та економічного курсу країни.

Основними завданнями для забезпечення ефективної системи фінансової безпеки держави є раціональне управління борговими ресурсами та цілісна система управління дефіцитом бюджету.

Безпечним вважається зовнішній державний борг за умови, що не перевищує 60% ВВП (згідно з Бюджетним кодексом України) та 71% ВВП (за даними МВФ). Державний борг України в 2016 р. перевищив 60 млрд. дол. США. Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП у 2015 р. – 79,4%, 2016 р. – 83,4% (це найвище значення за період незалежності України) – на початок 2017 р. – 80% (рис. 1).

Дані тенденції зумовили вплив вітчизняного капіталу за кордон, зменшення обсягу

інвестицій в економіку України через необхідність обслуговування державного боргу. У 2017 р. Україна має виплатити на обслуговування державного боргу 111,338 млрд. грн. Такі показники характеризують небезпечну ситуацію для економіки України.

Як зазначає більшість науковців, дефіцит державного бюджету та боргова залежність держави не чинять дестабілізуючого впливу на економіку країни, якщо не перевищує порогу в 3% ВВП. В Україні починаючи з 2008 р. і донині розмір бюджетного дефіциту щорічно зростає стрімкими темпами як в абсолютному, так і у відносному вираженні.

Аналізуючи складові елементи фінансової безпеки за 2015–2016 рр., спостерігаємо небезпечний стан її основних показників, що знаходяться в зоні ризику. Виняток не становить і боргова безпека. Основні показники та їх оптимальне значення за 2012–2016 рр. з урахуванням сучасних поглядів науковців та з використанням статистичних даних відображено в табл. 1.

Розрахунки показали, що динаміка значної кількості показників боргової безпеки має негативні довгострокові тенденції, які потенційно загрожують фінансовій безпеці держави. Основними чинниками, що викликали ці негативні тенденції, є:

– девальвація гривні, рівень якої становив у 2015 р. 52,2%, у 2016 р. – 6,9% [22], уна-

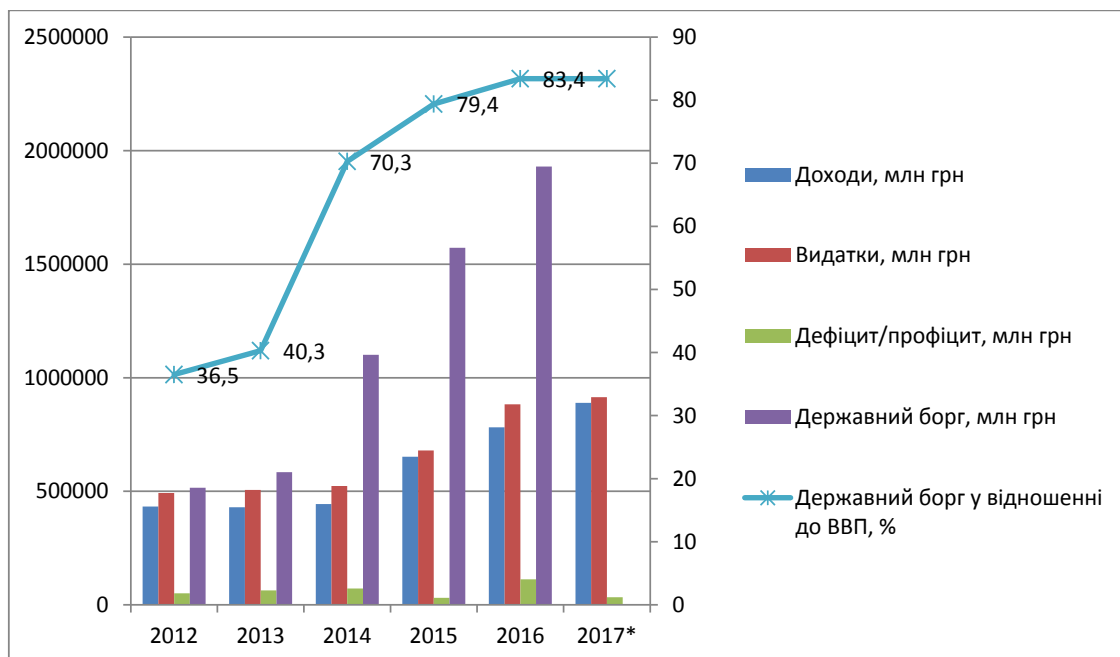

Рис. 1. Динаміка державного боргу та дефіциту бюджету України

* план

Джерело: складено за даними [20; 21]

Таблиця 1

Індикатори стану боргової безпеки

	Показники	Роки					Нормативне значення	
		2012	2013	2014	2015	2016	Україна	Світова практика
1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	36,1	39,2	55,8	112,7	70,6	<60	<55
2	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	21,9	20,1	28,6	74,8	41,9	<40	<25
3	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	848,1	824,0	904,2	1017,0	849,5	<200	<200
4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	37,40	48,23	61,4	72	99,1	<150	<70
5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	0,7	0,9	1,2	2,7	5,2	<25	<12
6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходів державного бюджету, %	8,5	11,7	16,1	10,8	6,4	<20-25	<20
7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	15,67	19,1	27,2	26,7	28,7	<30	<30
8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	12,8	12,2	20,0	32,5	25,7	<25	<25
9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	21,7	13,1	27,0	25,4	23,3	<30	<30

Джерело: розраховано основі даних [20; 21]

слідок чого збільшився не лише обсяг боргу в національній валюті, а й вартість його обслуговування;

– падіння реального ВВП, яке за підсумками 2016 р. становило близько 5,2% порівняно з 2014 р. [20] і загостило бюджетний ризик;

– зниження внутрішнього споживчого попиту внаслідок інфляційних процесів (рівень інфляції в 2015 р. становив 48,7%) та безробіття, рівень якого (за методологією МОП) у середньому за 2015 р. становив 9,5% економічно активного населення відповідного віку. Зниження частки оплати праці у ВВП із 46,3% у 2014 р. до 39,6% на кінець 2015 р. та зменшення реального середньомісячного доходу населення (у розрахунку на одну особу) порівняно з 2014 р. на 22,2% на тлі триваючого економічного спаду, підвищення базових тарифів і заборгованості із заробітної платні зумовили погіршення фінансового стану та різке скорочення кінцевого споживання домогосподарств (у 2015 р. до – 20,2% проти – 9,6% у 2014 р.);

– необхідність покриття дефіциту Пенсійного фонду. Дотація з державного бюджету на покриття дефіциту Пенсійного фонду в 2017 р. запланована на рівні 156 млрд. грн. за загального бюджету фонду 285 млрд. грн., порівняно з 2016 р. – 257 млрд. грн. Власні надходження Пенсійного фонду минулого року становили 110 млрд. грн., а дотація з держбюджету – 145 млрд. грн. Ця дотація покрила й дефіцит Пенсійного фонду в розмірі 81,3 млрд. грн.;

– фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого зумовлене значною мірою збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу. Витрати на потреби оборони в останні роки мали тенденцію до збільшення. Так, у 2013 р. витрати на оборону було передбачено в розмірі 15,3 млрд. грн. (0,98% ВВП). У 2014 р. заплановано на рівні 14 млрд. грн., а фактично витрачено 64,3 млрд. грн.; у 2015 р. – 90 млрд. грн.; у 2016 р. – 113,6 млрд. грн., або 5% ВВП; на

2017 р. заплановано 129 млрд. грн. або 5% від ВВП (що більше на 13,8% порівняно з 2016 р.). Збільшення державного боргу України супроводжують і витрати на його обслуговування. Так, на обсяг платежів з обслуговування державного боргу в 2016 р. відводилося 99 056,3 млн. грн., а на 2017 р. передбачено витрати в сумі 111 338,4 млн. грн. [23];

– невиконання плану надходжень від приватизації державного майна. Протягом 2015–2017 р. урядом заплановано отримати кошти від приватизації майна на рівні 17 млрд. грн. У результаті в 2015 р. надійшло 153 млн. грн., або 0,9% від запланованих обсягів, у 2016 р. – 188,9 млн. грн., або 0,11% від запланованих обсягів [24];

– необхідність у державній підтримці державних підприємств та банків. Така підтримка зумовила збільшення обсягу внутрішніх запозичень шляхом випуску ОВДП на потреби капіталізації державних установ та банків. Це зумовлювало підвищення навантаження на бюджет, нарощення обсягу державного боргу та збільшення платежів з його обслуговування. Передусім зазначене стосувалося фінансування дефіциту НАК «Нафтогаз», який виникав унаслідок проведення квазіфіскальних операцій із продажу газу споживачам за заниженими щодо ринкових цінами. Частка бюджетного фінансування НАК «Нафтогаз» становила 54,2% у загальному обсязі бюджетної капіталізації, споживаючи потенційні кошти на запровадження технологій енергозбереження та на досягнення енергетичної незалежності держави;

– постійне збільшення зовнішнього боргу. Статистичні дані вказують на те, що в структурі державного боргу переважає зовнішній борг. Винятком був лише 2013 р. (54% внутрішній борг і 46% – зовнішній). У 2014 р. зовнішній борг становив 486,0 млрд. грн. (51% від загальної суми боргу), у 2015 р. – 826,3 млрд. грн. (62%), у 2016 р. – 980,2 млрд. грн. (59%) [24];

– від'ємне значення платіжного балансу (-2 885 806,2 тис. дол. США у 2016 р.).

Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП за 2012–2016 рр. зросло майже вдвічі – з 36,1% до 70,6%, це є свідченням того, що державний попит на внутрішні та зовнішні ресурси зростає швидшими темпами, ніж розвивається економіка України.

За досліджуваний період рівень зовнішньої заборгованості на одну особу в доларах США перебуває поза межами граничних значень (за норми 200). Перевищення рівня зовнішньої заборгованості на одну особу

характерним є не лише для України, а й для розвинених країн світу. До категорії країн із надмірним борговим навантаженням можна віднести такі розвинуті країни: Японія – сума державного боргу на одну особу становить 111 193 дол. США, США – 53 180 дол. США, Канада – 44 732 дол. США. Як показав міжнародний досвід, цей показник є не таким критичним, якщо він спрямований на економічне зростання країни.

Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг у 2016 р. зросло до 99,1%, що свідчить про погіршення зовнішньоекономічних зв'язків України на світовому ринку, а відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг становило 5,2%.

Висновки з цього дослідження. Враховуючи досвід європейських країн щодо зміцнення боргової безпеки та раціонального управління державним боргом, можна запропонувати такі підходи до вирішення проблеми:

– спрямовувати взяті у борг кошти лише на інвестиційні цілі, адже останніми роками спрямування державою цих позикових ресурсів на фінансування поточних витрат гальмує економічний розвиток країни і перекладається на наступні покоління;

– провести репрофайлінг держоблігацій, адже найбільші за обсягами платежі з погашення державного боргу в 2017 р. передбачено за облігаціями внутрішньої державної позики (ОВДП) 2013 р. в сумі 29 068,1 млн. грн., ОВДП 2016 р. – 24 702,5 млн. грн., ОВДП 2014 та 2012 рр. – 10 935,0 млн. грн. та 9 212,9 млн. грн. відповідно. До того ж репрофайлінг можна було б поєднати з програмою реформ та кредитування МВФ. У цьому разі повністю зміниться структура боргових виплат. Основне навантаження з виплат припадає на найближчі чотири роки. У разі проведення репрофайлінгу бюджет вдасться розвантажити на десятки років (зняти боргове навантаження з держбюджету, розтягнувши платежі в часі, а заощаджені кошти спрямувати на більш нагальні потреби);

– підтримувати кредитний рейтинг країни, який забезпечить приплив іноземного інвестування та збільшення іноземного капіталу, адже планове зростання ВВП до 2,1% у 2017 р. буде цілком залежати від інвестицій і експорту, оскільки внутрішній попит через жорстку монетарну політику Нацбанку і слабе кредитування буде відновлюватися повільними темпами;

– забезпечити зростання внутрішнього попиту шляхом утримання питомої ваги державних витрат на рівні 30% щодо ВВП і збільшення обсягу інвестицій в основний капітал. Внутрішній попит буде забезпечуватися внутрішньою пропозицією товарів або послуг. Окрім того, слід очікувати відновлення купівельної спроможності домогосподарств, що дасть можливість досягти зростання промислового виробництва порівняно з 2016 р. на 3%;

– у 2017 р. для України дуже важливо продовжити співпрацю з МВФ та іншими офіцій-

ними кредиторами у частині залучення позик, фінансових ресурсів на впровадження інвестиційних та інфраструктурних проектів для економічної реабілітації та відновлення Донецької та Луганської областей.

Подальші дослідження у сфері боргового складника фінансової безпеки держави доцільно спрямувати на дослідження міжнародної практики застосування європейських критеріїв боргової безпеки, розроблення єдиної системи індикаторів щодо оцінки боргової безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
2. Концепція економічної безпеки України / Інститут економічного прогнозування ; кер. проекту В.М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
3. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
4. Козюк В.В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України / В.В. Козюк ; Терноп. держ. техн. ун-т ім. І. Пулюя. – Т. : Карт-бланш, 2002. – 238 с.
5. Кравчук Н.Я. Фінансова безпека : [навчально-методичний посібник] / Н.Я. Кравчук, О.Я. Колісник, О.Ю. Мелих. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010 р. – С. 133–156 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/584/1/book%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0.pdf>.
6. Марченко С.М. Індикатори боргової безпеки країни / С.М. Марченко // Фінанси України. – 2011. – № 12. – С. 9–15.
7. Загорський В.С. Боргова політика країни: концепції та реалії / В.С. Загорський // Економіст. – 2011. – № 3. – С. 24–26.
8. Футерко О.І. Боргова безпека України / О.І. Футерко // Економічний форум: науковий журнал. – 2013. – № 4. – С. 233–239.
9. Богдан Т. Боргова безпека та її роль у гарантуванні фінансової стабільності / Т. Богдан // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 4. – С. 8–15.
10. Олійник О.В. Боргова безпека України: стан, проблеми, перспективи / О.В. Олійник, І.В. Сідельнікова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. – № 2(5). – С. 41–48.
11. Боголиб Т.М. Бюджетная система Украины: новая реальность и глобальные вызовы / Т. Боголиб // Економічний часопис-XXI. – 2016. – № 156(1–2). – С. 41–43.
12. Mundell R. Currency Areas, Exchange Rate Systems and International Monetary Reform, Buenos Aires, Argentina, on April 17, 2000. – P. 217–256.
13. R. Kenneth, M. Obstfeld. Foundations of International Macroeconomics. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. 1996. – 527 p.
14. Rogoff K. (2003) Globalization and Global Disinflation, in Monetary Policy and Uncertainty: Adapting to a Changing Economy, a symposium sponsored by the Federal Reserve Bank of Kansas City, 28-30 August, Jackson Hole. – P. 77–112.
15. Тинберген Я. Предложения по поводу международной экономической политики / Я. Тинберген // Вехи экономической мысли. Т. 6. Международная экономика ; под ред. А.П. Киреева. – М. : ГУ ВШЭ, 2006. – С. 475–487.
16. Allen W. Defining and achieving financial stability / W. Allen and G. Wood // Journal of Financial Stability. – 2006. – Vol. 2(2). – P. 52–72.
17. Бюджетна політика в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : у 6 т. Т. 6 / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко [та ін.] ; за ред. М.Я. Азарова. – К. : НДФІ, 2004. – 345 с.
18. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
19. Єріна А.М. Статистичні індикатори платоспроможності країни / А.М. Єріна, Д.Л. Єрін. – К. : Академія, 2010. – 734 с.

20. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена Наказом Міністерства економіки України № 60 від 2.03.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id.

21. Державний борг України – ціна держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://costua.com/budget>.

22. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

23. Девальвація гривні у 2016 році становить близько 7% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://espresso.tv/news/2016/12/01/devalvaciya_gryvni_u_2016_roci_stanovyv_blyzko_7.

24. Про Державний бюджет України на 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032.